

SAMEVATTING, BEVINDINGS, GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

5.1 SAMEVATTING

Uit ervaring en die verbandhoudende lektuur het dit duidelik geword dat die aksentuering van seksualiteit op televisie 'n rol speel in die geslagsvolwassewording van die vroeë adolescent. Vanuit 'n ortopedagogiese perspektief het dit noodsaaklik geword om navorsing in dié verband te doen sodat verantwoordbare ortopedagogiese strategieë ontwerp kan word vir ouers, onderwysers en vroeë adolessente. Die sentrale probleemstelling van hierdie studie is hiermee aan die orde gestel, naamlik:

Het die televisie 'n invloed op die geslagsopvoeding van die vroeë adolessent en indien wel, wat is die aard daarvan?

Daar is algemene en besondere doelstellings vir die studie geformuleer. Die navorsingsprobleem is op die volgende wyse opgelos:

5.1.1 Die **essensie van geslagsopvoeding** is bespreek. Verskillende **uitgangspunte, benaderings en teoretiese vertrekpunte** met betrekking tot geslagsopvoeding is uiteengesit en daarna is 'n analise gemaak van die verskillende aspekte van **toereikende geslagsopvoeding**, met spesifieke verwysing na die **geslagsopvoeding van die vroeë adolescent**. Daar is verwys na rolspelers in die geslagsvolwassewording van die vroeë adolessent, naamlik ouers as **primêre opvoeders, sekondêre opvoeders, die portuurgroep** en die **massamedia**.

5.1.2 'n **Literatuurstudie** is gedoen om die verband tussen televisie as massakommunikasiemiddel en die geslagsopvoeding van die vroeë adolessent te verklaar. Daar is aandag gegee aan die invloed van televisie in die **algemeen**, die invloed van televisie op **seksuele gedrag** met spesifieke verwysing na die **geslagswording van die vroeë adolessent**, aspekte rakende die **sensurering van televi-**

sieprogramme en die ouer en onderwyser se opgawe met betrekking tot die blootstelling van die vroeë adolessent aan sekstonele op televisie. Verbandhoudende navorsing is geraadpleeg om lig te werp op die navorsingsprobleem.

- 5.1.3 'n **Kwantitatiewe empiriese ondersoek** is gedoen en daar is gefokus op empiriese gegewens rakende die invloed van televisie op die geslagsopvoeding van die vroeë adolessent met spesifieke verwysing na die **affektiewe, kognitiewe en normatiewe beïnvloeding**. Verbandhoudende aspekte is ondersoek soos ervaar deur vroeë adolessente, sowel as primêre en sekondêre opvoeders. Die ondersoek is gedoen met behulp van **vraelyste** aan st 7-leerlinge, hul **ouers**, sowel as **geselekteerde, opgeleide gesins- en geslagsopvoeding-onderwysers**. Voorsiening is gemaak vir veranderlikes soos **geslag, taal, sosio-ekonomiese omgewing, bywoning** van 'n **Geslagsopvoedingsprogram** by die skool (deur leerlinge) en **opvoederveranderlikes** (primêr-sekondêr). Die ondersoek is geloods in agt hoërskole van die Noord-Transvaalstreek van die EX Transvaalse Onderwysdepartement.

5.2 GEVOLGTREKKINGS

5.2.1 Gevolgtrekkings uit hoofstuk 2

Daar is tot die gevolgtrekking gekom dat die **pedagogiese benadering** tot geslagsopvoeding en verbandhoudende programme, die **enigste verantwoordbare en uitvoerbare benadering** is, aangesien dit die kind lei om die **werklikheid te beheers** binne die raamwerk van **affektiewe, kognitiewe en normatiewe strukture**. Hierdeur word die kind gelei tot volwasse manlikheid of vroulikheid. Met die **rigiede benadering** word die **moreel-etiese** oorbeklemtoon en die kind word uit die werklikheid verwyder en daarteen beskerm. Die **pragmatiese sekulêre benadering** lê klem op **seksinligting** en moreel-etiese kwessies word doelbewus vermy.

Daar is tot die gevolgtrekking gekom dat die opvoeder die vroeë adolessent as **totale** mens slegs tot sedelike selfstandige, toerekeningsvatbare, verantwoordelike en roepingsbewuste volwassenheid kan lei, indien die verskil-

lende aspekte van die opvoedingstruktuur op 'n **gebalanseerde** wyse geïnkorporeer en op **pedagogies verantwoordbare** wyse beskikbaar gestel word.

Binne die strukture van die **ken-, vertrouens- en gesagsverhoudings** behoort die vroeë adolessent dus -

- **affektief gestabiliseer** te word deur liefde, erkenning, respek, vertroue en onvoorwaardelike aanvaarding, veral van sy fisieke en seksuele ontwikkeling en die emosies wat daarmee gepaard gaan;
- op **kognitiewe** vlak begelei te word en **spesifieke kennis** op 'n **sistematiese wyse** te ontvang. Die opvoeder behoort kennis te dra van die **kognitiewe ontwikkelingsvlak** van die vroeë adolessent en behoort betyds hierdie kennis oor te dra. Kennis van die verandering as **totale mens** is noodsaaklik (fisiek, psigies, emosioneel, sosiaal, geestelik), sowel as besonderhede van die veranderinge wat plaasvind in sy eie liggaam en dié van die teenoorgestelde geslag tydens **puberteit**. Die positiewe van **menslike voortplanting**, asook die gevolge van **afwykende en onverantwoordelike seksuele gedrag** behoort bespreek te word; en
- op **normatiewe** wyse gelei te word om 'n **persoonlike waardestelsel** te ontwikkel en **sedelik selfstandig** te word. Die vroeë adolessent behoort deur dié kennis gelei te word om **ewige waarhede** rakende seksuele gedrag te begryp en **vrywillig** die goeie en behoorlike te kies. Die kennisinhoud kry op hierdie wyse "**dieper**" betekenis en **ewigheidswaarde**. Norme wat gevestig is behoort te word in geslagsopvoeding is onder meer:

- * Respek (piëteit en dankbaarheid) vir die lewe,
- * respek vir die eie liggaam,
- * respek vir 'n ander se liggaam,
- * selfbeheersing,
- * gehoorsaamheid aan die skeppingsorde (man en vrou vir mekaar geskape),

- * liggaamlike reinheid en kuisheid,
- * totale toewyding binne die huwelik en
- * verantwoordelikheid en toerekeningsvatbaarheid met betrekking tot seksuele gedrag.

Daar is gevind dat daar verskeie faktore is wat verhoed dat **ouers**, as **primêre opvoeders**, in die algemeen in hul opvoedingstaak as geslagsopvoeders slaag. Verskeie samelewingsinstansies lewer, as **sekondêre opvoeders**, 'n onvolledige bydrae tot die geslagsopvoeding van die vroeë adolessent. Alhoewel die **skool** ouerlike opvoeding kan **aanvul**, daarby kan aansluit en van al die sekondêre opvoeders die **beste** hiervoor toegerus is, word die skool se sukses as geslagsopvoeder **beperk** deur verskeie faktore.

Die **sekondêre invloed** van die **portuurgroep** op die geslagsvolwassewording van die vroeë adolessent behoort nie onderskat te word nie en 'n poging behoort aangewend te word om vroeë adolessentegroepe **positief** te oriënteer met betrekking tot seksueel verantwoordelike gedrag.

Die afleiding word deur kenners gemaak dat vroeë adolessente se gereelde blootstelling aan **seksuele boodskappe** in die **massamedia** 'n invloed behoort te hê op die geslagsvolwassewording van die kind. Kenners is dit verder eens dat die **televisie** die **magtigste massamedium** is.

5.2.2 Gevolgtrekkings uit hoofstuk 3

Daar is uit verbandhoudende **literatuur** tot die gevolgtrekking gekom dat die televisie **nie 'n neutrale invloed** op mense se lewens kan hê nie. Die moderne mens bestee tussen **'n derde en die helfte van sy vrye tyd** voor die televisie. **Vroeë adolessente** in Suid-Afrika (12-17 jariges) kyk gemiddeld **18 uur 51 minute per week** televisie.

Die impak van televisie word bepaal deur die **wyse** waarop die boodskap **oorgedra** word en dit word bepaal deur die **unieke aard** van televisie as massakommunikasiemedium. Die invloed wat televisie uitoefen lê in die volgende eienskappe:

- **Tegniese moontlikhede en spesiale effekte** met betrekking tot beweging, klank, beligting en tekstuur wat groot **emosionele impak** in die hand werk. 'n **Kunsmatige wêreld** word geskep en hierdie simbole en voorstellings het dikwels meer invloed as woorde.
- Die aard van televisie lei tot **eenrigtingkommunikasie** en die kyker kan nie aktiewe interaksie met die medium hê nie.
- **Klaarblyklike realiteit** word voorgestel, maar die werklikheid word meesal nie weerspieël nie. Volwassenes en veral kinders vind dit moeilik om tussen **werklikheid en fantasie** te onderskei.
- **Simboliese vernietiging of weglating** van aspekte van die werklikheid veroorsaak dat die kyker 'n **verdraaide beeld** van die lewe kry.
- **Joernaliste, regisseurs en programvervaardigers wed- ywer vir kykersaandag en gehoor groottes** en hulle bepaal die programinhoud. Aangesien hulle meesal 'n **sekulêre benadering** het, word bestaande waardes deur hulle bevraagteken.
- Alhoewel televisie 'n **inligtings-, ontspannings- en opvoedingsmedium** is, lei dit tot **oppervlakkige en gebrekkige kennis** en is dit hoofsaaklik 'n **ontspanningsmedium**. Dit verg min inspanning van die kyker en kinders wil meesal nie deur die televisie opgevoed word nie. Die medium is ook **nie geskik as opvoedingsmedium** nie, aangesien **opvoedingsverhoudings** nie werklik met die kyker gestig kan word nie. **Televisiewaardes bots** ook meesal met dié van **ouers**.

Daar is tot die gevolgtrekking gekom dat **televisie se beïnvloeding** verder geleë is in **verskynsels** soos **verslawing, nabootsing, affektiewe oorspoeling, desensitering** en **katarsis**. Daar is uiteenlopende sieninge oor die invloed van **geweld** op kinders. Sommige navorsers beweer dat geweld 'n **geringe** invloed het en ander beweer dat dit 'n **sterk** invloed het (selfs lei tot verbale aggressie).

Navorsers bevestig dat **televisie-advertensies** beslis 'n invloed het op mense se kooppatrone aangesien die kyker **subtiel beïnvloed** word. Die invloed op **kinders** is erger aangesien hul waardes, houdings en gewoontes nog nie gevestig is nie.

Dit wil voorkom asof daar **meer geweld- en sekstonele** op **kabeltelevisie** en **videos** vertoon word. Videokyk deur kinders is in die algemeen **ongekontroleerd**.

Dit het verder duidelik geword dat die televisie nie 'n **kultuurprodukt** is nie, maar 'n **verbruikerskommoditeit**. Die uitgangspunt is nie meer (soos vroeër in die uitsaaiwese) dat inligting en vermaak afgestem moet wees op die **behoud van tradisies en waardes** nie. Ofskoon die televisie mense wel attent maak op morele sake, vind daar, deur die oornam van die **Amerikaanse televisiekultuur**, **waardeverwarring** en **-vernietiging** plaas, veral by kinders in omstandighede waarin daar **swak voorlewing** deur rolmodelle is en **weinig begeleiding** met betrekking tot waardes plaasvind nie.

Verbandhoudende navorsing oor die **aard en intensiteit van seksuele verwysings op televisie**, dui daarop dat -

- seksuele inhoud op televisie al hoe **meer eksplisiet** word (dit sluit aggressiewe seksuele dade in) en dat die inhoud oorwegend **eroties** van aard is;
- **geslagsgemeenskap** tussen **ongetroude** heteroseksuele pare van **vier tot agt keer meer** op televisie vertoon word as **geslagsgemeenskap** tussen **getroudes** (op **sepies** is 70 % van die verhoudings **buite-egtelik**);
- gemiddelde programme een of twee verwysings het na **geslagsgemeenskap**, maar geen verwysings na **voorbehoedmiddele** nie, alhoewel verwysings na **kondoomgebruik** toeneem;
- **geslagsoordraagbare siektes** word slegs **eenmaal** in elke **tien** programme genoem;

- daar selde korrekte sistematiese oordrag van kennis oor menslike voortplanting en seksualiteit op televisie plaasvind;
- daar selde positiewe leiding op televisie met betrekking tot moreel-etiese verantwoordelike keuses oor seksuele gedrag gegee word; en
- betaalkanale en videos veel meer eksplisiete en aggressiewe seksinhoud bevat as gewone kanale.

Nadat die invloed van televisie op die geslagsvolwassing van die vroeë adolessent in oënskoue geneem is, is daar tot die gevolgtrekking gekom dat 'n persoon se waardestelsel hom in staat stel om weerstand te bied teen audiovisuele erotika, maar dat blootstelling oor 'n lang tydperk by die vroeë adolessent kan lei tot verslawing aan erotiese stimulus, affektiewe oorspoeling, desensivering, identifisering en kondisionering. Die vroeë adolessent kan seksueel meer permissief word en dit mag lei tot vervroegde eerste geslagsgemeenskap, promiskuitheid en ander onverantwoordelike seksuele gedrag, aggressiewe seksuele houdings en oortredings (selfs geweldseksmisdade), ontevredenheid met maagdelikheid en voortdurende bekommernis dat hy of sy nie aantreklik genoeg is nie.

Die effek van distorsie of weglating van die werklikheid op televisie, veroorsaak by die vroeë adolessent kognitiewe en normatiewe verwarring, aangesien -

- daar selde onderskeid getref word tussen seks en liefde;
- seks binne die huwelik selde gewys word;
- sekere menslike eienskappe weggelaat word wat veroorsaak dat manlike en vroulike rolle gestereotipeer word;
- die tydsdimensie in die ontwikkeling van verhoudings weggelaat word;
- die gevolge van sekere seksuele gedrag nie gewys word nie;

- sekere **afwykende en onverantwoordelike** gedrag meesal as aanvaarbaar uitgebeeld word; en
- sekere **waardes** soos selfbeheersing, kuisheid, respek, lojaliteit en ander, nie dikwels gewys word nie. Dit lei tot **waardeverwarring** en veroorsaak by die vroeë adolessent **opvoedingsnood**.

Daar is tot die gevolgtrekking gekom dat daar wel vorme van **eksterne en interne sensuur** toegepas behoort te word om sensitiewe kykers en kinders te beskerm. Kriteria vir **welvoeglike inhoud** behoort neergelê te word, sonder om **vryheid van spraak** onnodig geweld aan te doen.

Dit het duidelik geword dat **ouers en onderwysers bedreig** voel deur die invloed wat hulle dink televisie op die seksuele gedrag van vroeë adolessente het en dat ouers in die algemeen **ontoereikende geslagsopvoeders** is (affektiewe, kognitiewe en normatiewe seksualiteitsopvoedingsverwaarlosing vind plaas).

Navorsers stem saam dat die **negatiewe** invloed van televisie op die geslagsvolwassewording van die vroeë adolessent **verminder** word indien -

- kinders grootword in 'n **gelukkige, geborge gesin**, met **positiewe rolmodelle** en waar moreel-etiese norme en waardes deurlopend verduidelik en ingeskerp word;
- adolessente dit wat hulle op televisie waarneem met ander inligting en waardes van hul ouers, skool en vriende **vergelyk**;
- ouers **kontrole** uitoefen oor kykgewoontes;
- **kritiese evalueringsvermoë** deur kinders aangeleer en ingeoefen word;
- daar **gesels** word oor programme waarna **saam gekyk** is deur ouers en kinders en programme op dié wyse deur ouers **"gefilter"** is; en
- onderwysers **positiewe** programme **propageer** en **negatiewe** programme **"filter"** en op hierdie wyse die kinders se huiswaardes inskerp.

5.2.3 Gevolgtrekkings uit hoofstuk 5, die empiriese ondersoek:

5.2.3.1 Tieners

Bevindinge uit die empiriese ondersoek dui daarop dat 'n statisties betekenisvolle meerderheid tieners wel affektief negatief beïnvloed word deur sekere seksuele tonele op televisie:

- Hulle ervaar baie skaamte (verleentheid) wanneer geslagsgemeenskaps- en uittrektonele waargeneem word;
- die rede vir hul verleentheid is dat dié aspekte (geslagsgemeenskap en klare uittrek) **privaat** is en dat die vertoning daarvan dus 'n skending van **privaatheid** is.

Daar is bevind dat die televisie die meerderheid tieners **kognitief verwar** deurdat dit slegs onvolledige en/of **gefragmenteerde kennis** op 'n **ongestruktureerde wyse** oordra. Die meerderheid tieners het aangedui dat hulle die **meeste feitelike kennis** oor seksuele aangeleenthede by hul **ouers** kry (minder kennis op televisie en veel minder uit boeke en tydskrifte). **Seuns** word in die algemeen egter nie deur hul **ouers** ingelig oor hoe 'n **seun tot man** ontwikkel nie. Volgens die meerderheid tieners verskaf die televisie nie **feitelike inligting** oor die volgende nie:

- Swangerskap en geboorte,
- die gebruik van voorbehoedmiddels,
- gelukkige huwelike,
- die gevolge van tienerswangerskap,
- hoe 'n dogter tot vrou ontwikkel, en
- hoe 'n seun tot man ontwikkel.

Daar is ook tekens van **normatiewe verwarring** by die tienergroep, aangesien die meerderheid van die groep aangedui het dat -

- dit **reg** is as **ongetroudes voorbehoedmiddels** gebruik (daarmee ook geslagsgemeenskap tussen ongetroudes aanvaar);

- seks tussen **ongetroudes** wat **gaan trou**, **reg** is; en
- seks tussen **tieners op skool**, **ongetroudes** wat **lief** is vir mekaar en **ongetroudes** wat mekaar **nie ken nie**, meer **verkeerd** is as **reg** (nie 'n duidelike **verkeerd** nie).

Daar kan egter nie uit hierdie ondersoek beweer word dat hierdie normatiewe verwarring deur die **televisie** veroorsaak word nie. Die meeste tieners het aangedui dat hulle by hul **ouers** leer van **reg** en **verkeerd** met betrekking tot seksuele aangeleenthede.

Alhoewel die meeste tieners in die navorsingsprojek **27 uur of meer** per week televisie kyk en meesal na **M-Net** kyk, word die negatiewe invloed daarvan waarskynlik teëgewerk deurdat hulle meesal saam met die **hele gesin** kyk en met hulle **maats** en **moeders** praat oor seksuele aangeleenthede (waardes kan teenoor mekaar opgeweeg word). Dit is duidelik dat tieners glo hul **onderwysers** beskou televisie as 'n **negatiewe invloed** op tieners se siening van seksuele aangeleenthede, maar daar was verdeeldheid onder die respondente oor hoe hulle die invloed van televisie op **hulself** sien. Ewe veel het gesê dit het 'n **negatiewe** invloed as wat gesê het hulle **weet nie** watter soort invloed dit het nie.

Gevolgtrekkings waartoe gekom is na aanleiding van die **vergelyking tussen groepe** tieners (met betrekking tot veranderlikes), is die volgende:

- Met betrekking tot die **sosio-ekonomiese veranderlike**, het dit geblyk dat -
  - albei groepe tieners op **dieselfde wyse affektief** beïnvloed word deur seksuele tonele op televisie; en
  - dat tieners uit die **lae sosio-ekonomiese** groep meer aangewese is op **boeke en tydskrifte** vir kennis oor seksuele aangeleenthede en **minder** deur hul **onderwysers** begelei word in dié verband as tieners uit die **hoë** sosio-ekonomiese groep.

- Met betrekking tot die **taalveranderlike** het dit duidelik geword dat daar 'n verskil is tussen die **geslagsopvoeding** van **Afrikaanse Engelse** tieners, aangesien Afrikaanse tieners -
  - **groter verleentheid** ervaar by die waarneem van **sensitiewe** seksuele tonele op televisie,
  - **meer kennis** van seksuele aangeleenthede by hul **ouers** kry, en
  - **sekerder** as Engelse tieners is dat buite-egtelike seksuele gedrag **verkeerd** is.

- Met betrekking tot die **geslagsveranderlike** is daar duidelike **verskille** tussen die geslagsopvoeding van **seuns** en **dogters** waargeneem. Dit lyk asof **dogters** meer **aandag** met betrekking tot **geslagsopvoeding** kry as **seuns**, aangesien -
  - **dogters** **groter verleentheid** as seuns ervaar wanneer hulle **sensitiewe** seksuele inhoud op televisie waarneem;
  - meer **dogters** as seuns **volledig** deur hul **ouers** ingelig word oor **seksuele aangeleenthede** (**seuns** se **hoofbron** van kennis in dié verband is die **televisie**);
  - **dogters** **sekerder** is as seuns dat **buite-egtelike** seksuele verkeer **verkeerd** is (hulle is **minder normatief verward** as seuns);
  - seuns meer as **dogters** **elke dag** **seksuele tonele** wat hulle op **televisie** gesien het, met hul **maats** bespreek (swak kommunikasie in dié verband met hul **ouers**); en
  - meer **dogters** as seuns die televisie as 'n **negatiewe invloed** op tieners se siening van **seksuele aangeleenthede** beskou.

- Met betrekking tot die **programveranderlike** is die enigste verskil tussen die twee groepe die volgende:
  - Tieners wat reeds 'n geslagsopvoedingsprogram by die skool bygewoon het, het **minder verleentheid** ervaar by die affektiewe items as die

groep wat nie die program bygewoon het nie. Dit wil voorkom asof die **bywoning** van 'n geslagsopvoedingsprogram by die skool lei tot **desensitering** (minder verleentheid by blootstelling aan sensitiewe inhoud). Daar was **geen verskil** met betrekking tot die **kognitiewe** en **normatiewe** beïnvloeding deur die televisie by die twee groepe nie. Die rede hiervoor is moontlik die feit dat die meeste van die st 7-leerlinge wat deelgeneem het aan hierdie projek, reeds in st 5 'n geslagsopvoedingsprogram bygewoon het en dat hierdie "veranderlike" in werklikheid nie as 'n veranderlike in hierdie projek beskou kan word nie.

5.2.3.2 Ouers

Die empiriese bevindinge dui verder daarop dat 'n **statisties betekenisvolle meerderheid** ouers die uitbeelding van sekere seksuele tonele op televisie **affektief negatief** ervaar wanneer hulle saam met hul tieners kyk. Hulle ervaar -

- verleentheid by die waarneem van tonele waarin daar lang intieme soenery is, ongetroudes mekaar omhels en streel en getroudes geslagsgemeenskap het;
- groot verleentheid, ontsteltenis en woede by die waarneem van geslagsgemeenskap tussen ongetroudes; en
- verleentheid by die waarneem van uittrekkonele.

Die meeste ouers het nie veel vertroue in die televisie as bron van **kognitiewe ontwikkeling** vir die tiener met betrekking tot **seksuele aangeleenthede** nie. Ouers het aangedui dat -

- tieners slegs oor **gelukkige huwelike dikwels** voldoende feitlike kennis op televisie kry;
- tieners oor die meeste seksuele onderwerpe slegs **af en toe** voldoende kennis kry; en

- feitlik nooit voldoende kennis kry oor hoe 'n **dogter** 'n **vrou** en 'n **seun** 'n **man** word nie.

Die meeste ouers beskou nie die televisie as **draer** en **versterker** van hul **norme** en **waardes** met betrekking tot **seksuele gedrag** nie. Hulle het aangedui dat -

- seks tussen ongetroudes,
- afwykende en
- onverantwoorde seksuele gedrag

nie sterk genoeg of glad nie as verkeerd op televisie uitgebeeld word nie.

Die meerderheid ouers het aangedui dat -

- hulle eie **voorsegging** en **voorlewing** aan hul kinders leer wat reg en verkeerd is;
- hulle **self gesprekke** oor seksuele tonele op televisie met hul tieners inisieer, al is dit **kort** gesprekke;
- hulle **onseker** is ("miskien") of sekere tonele op televisie vir hul tieners **seksueel stimulerend** is, of hul tieners sulke tonele sal **naboots** en of die televisie **boodskappe** uitsaai waarvoor die tieners te **jonk** is;
- televisieprogramme **gesensor** behoort te word en dat **ouers** en **onderwysers** na programme moet **kyk** en dit met hul tieners moet **bespreek** (ten spyte hiervan kyk ouers net **sewe uur** per week saam hul tieners televisie); en
- **M-Net** vertoon die mees **seksueel stimulerende** inhoud.

Met betrekking tot die **vergelyking** tussen groepe ouers (die **veranderlikes**) is daar tot die volgende gevolgtrekkings gekom:

- Met betrekking tot die **sosio-ekonomiese veranderlike** was daar -

- **geen verskil** tussen ouers se reaksies op die **affektiewe** items nie – ouers van albei groepe het verleentheid getoon by dieselfde uitbeelding van tonele;
  - ouers uit die **lae** sosio-ekonomiese groep het **meer vertrou**e as ouers uit die hoë sosio-ekonomiese groep, in die **televisie** as **bron van kennis** oor seksuele aangeleenthede, in die televisie se vermoë om **buite-egtelike** seksuele verhoudings duidelik as **verkeerd** uit te beeld en hulle het aangedui dat die televisie **beslis nie** tonele vertoon wat vir hul kinders **seksueel stimulerend** is nie; en
  - ouers uit die **hoë** sosio-ekonomiese groep **inisieer** meer dikwels as ouers uit die lae sosio-ekonomiese groep **self** die gesprekke oor seksuele aangeleenthede op televisie.
- Met betrekking tot die **taalveranderlike** het dit geblyk dat -
- **Afrikaanse** ouers **meer verleentheid** ervaar as Engelse ouers by die waarneem van **intieme** seksuele tonele op televisie;
  - **Engelse** ouers **minder vertrou**e as Afrikaanse ouers in die televisie as **kennisbron** oor seksuele aangeleenthede het;
  - **Afrikaanse** ouers **meer konserwatief** is as Engelse ouers in hul siening van die **reg en verkeerd** van seksuele gedrag; en
  - **Afrikaanse** ouers **sekerder** as Engelse ouers is dat hul tieners nie seksuele tonele op televisie sal **naboots** nie en ook sekerder is dat televisie **beslis** seksuele boodskappe uitsaai waarvoor hul tieners **te jonk** is.
- Met betrekking tot die **geslagsveranderlike** is daar tot die gevolgtrekking gekom dat -

- **vrouens** meer **verleentheid** as mans ervaar wanneer intieme seksuele tonele vertoon word;
- **mans** minder **vertroue** as vrouens in die televisie as **kennisbron** oor seksuele aangeleenthede het;
- **mans** en **vrouens** saamstem oor **norme** en **waardes** rakende seksuele gedrag;
- **mans** minder as vrouens saam met hul tieners **televisie** kyk;
- **mans** minder as vrouens met hul **tieners** oor seksuele tonele op televisie wat vir hulle 'n **verleentheid** is, **praat**; en
- **meer vrouens** as mans aanbeveel dat **ouers** en **onderwysers** na televisie programme moet **kyk** en dit met hul tieners moet **bespreek**.

5.2.3.3 Onderwysers en ouers

Uit die data van die **geselekteerde opgeleide gesins- en geslagsopvoedingsonderwysers** is dit duidelik dat 'n statisties betekenisvolle **meerderheid** onderwysers die **affektiewe** invloed van televisie op tieners soos volg sien:

- **Intieme** tonele tussen **ongetroudes** mag 'n **meer negatiewe** as positiewe invloed hê;
- **intieme** tonele tussen **getroudes** mag 'n **meer positiewe** as negatiewe invloed hê; en
- tonele waarin **geslagsgemeenskap** (tussen getroudes en ongetroudes) uitgebeeld word of waarin mense hul **klere uittrek**, mag 'n **negatiewe** invloed hê.

Daar is tot die gevolgtrekking gekom dat 'n **statisties betekenisvolle meerderheid opvoeders** (primêr en sekondêr - **ouers** en **onderwysers**) die volgende sienings huldig:

- Die televisie is nie 'n **betroubare bron van inligting** vir tieners met betrekking tot seksuele aangeleenthede nie;
- **onverantwoordelike** en **afwykende** seksuele gedrag (behalwe molestering) word **nie sterk genoeg** (of **glad nie**) op televisie as **verkeerd** uitgebeeld nie;

- hulle dit nodig vind om **redelik baie kort gesprekke** met tieners te **iniseer** waarin seksuele tonele op televisie bespreek word; en
- hulle is **onseker** (aangedui: "miskien") of die televisie by tieners 'n **meer permissiewe houding** teenoor seksuele aangeleenthede veroorsaak, of die inhoud van sekere programme **seksueel stimulerend** is vir tieners en of tieners sulke gedrag sal **naboots**;
- **M-Net** vertoon die **mees seksueel stimulerende** programme.
- Aanbeveling vir die hantering van **seksuele tonele** op televisie sluit in:
  - **nie** die televisie afskakel of **verkoop** nie;
  - **ouers** en **onderwysers** moet **kyk** en programme met tieners **bespreek**;
  - programme behoort **gesensor** te word; en
  - **alle** onderwysers behoort hieroor te praat, nie net dié wat **Lewensopvoeding-** of **Voorligting-**klasse aanbied nie (vraag slegs aan onderwysers gevra).

Met betrekking tot die vergelyking tussen die response van die **ouers** en **onderwysers** (opvoederveranderlike: **primêr** en **sekondêr**) is daar tot die volgende gevolgtrekkings gekom:

- **Onderwysers** het **minder vertroue** in die televisie as bron van kennis oor seksuele aangeleenthede as **ouers** (opgeleide onderwysers - meer bewus van kennis wat noodsaaklik is).
- **Onderwysers** het **minder vertroue** in die televisie as draer en bevestiger van **norme** en **waardes** oor seksuele gedrag as **ouers** (sekere gedrag word nie **duidelik** as **verkeerd** uitgebeeld nie); (opgeleide onderwysers - attent gemaak op **norme** en **waardes** tydens opleiding).
- **Onderwysers** voer meer dikwels as **ouers** **kort gesprekke** met tieners (ouers het tyd vir langer gesprekke).

- **Onderwysers** beweer meer as ouers dat die televisie by tieners 'n meer **permissiewe** houding teenoor seksuele aangeleenthede mag veroorsaak, dat televisie-inhoude **seksueel stimulerend** is en dat tieners die televisiegedrag sal **naboots** (opgeleide onderwysers – meer attent gemaak op moontlike invloed van televisie).

Vervolgens word stilgestaan by enkele aanbevelings na aanleiding van die voorgaande bevindings en gevolgtrekkings.

5.3 AANBEVELINGS

- **Opgeleide geselekteerde** onderwysers behoort 'n **pedagogies verantwoordbare** Geslagsopvoedingsprogram by skole aan te bied aan **vroeë adolessente**. Skole in **lae sosio-ekonomiese gebiede** behoort spesiale aandag te geniet in dié verband. Leerlinge behoort gewys te word op die **invloed van televisie**. **Indieptegesprekke** behoort gevoer te word (deur byvoorbeeld 'n televisieprogram te analiseer). Alhoewel 'n Geslagsopvoedingsprogram tot **desensitering** lei (volgens 5.2.3.1 – programveranderlike), het 'n pedagogies verantwoordbare program in die algemeen 'n **affektief stabiliserende** effek (eie ervaring). Die voordele vir die vroeë adolessent se kognitiewe en normatiewe ontwikkeling is in hoofstuk 2 bespreek.
- **Opgeleide geselekteerde** onderwysers behoort 'n **ouerbegeleidingsprogram** vir **Geslagsopvoeding** aan ouers van **vroeë adolessente** by skole aan te bied. Ouers in **lae sosio-ekonomiese** gebiede behoort spesiale aandag te geniet in dié verband. Die **invloed van televisie** op Geslagsopvoeding behoort met ouers bespreek te word, sodat hulle nie so **gerus** oor televisie sal wees en dit so geredelik **vertrou** nie.
- Die Onderwysowerheid behoort voorsiening te maak vir **indiensopleidingsgeleenthede** vir **geselekteerde** onderwysers om opgelei te word vir bogenoemde taak.

- **Alle** onderwysers behoort aangemoedig te word om televisieprogramme wat **positiewe** geslagsopvoedingswaardes beklemtoon, **aan te beveel** en programme met **negatiewe** boodskappe oor seksualiteit te "**filter**" deur dit met leerlinge te bespreek.
- **Alle** ouers behoort aangemoedig te word om **saam** met hul vroeë adolessente kinders televisie te kyk (adolessente kyk te veel ure **alleen**) en tonele waarin seksuele gedrag voorkom, op 'n **normatiewe** wyse te **analiseer** en te **bespreek** (dit te "filter"). Fantasie-elemente moet uitgewys word om die oënskynlike realiteit teen te werk.
- **Vaders** van vroeë adolessente behoort aangemoedig te word om **meer dikwels** saam met hul tieners televisie te **kyk en programme** te bespreek.
- **Alle** ouers behoort aangemoedig te word om **volledige feitelike kennis** oor seksualiteit op 'n **normatiewe** wyse aan hul vroeë adolessente oor te dra.
- **Ouers** en ander rolmodelle behoort daarop gewys te word dat hulle voorlewing van **positiewe seksuele waardes**, die invloed van die televisie kan **minimiseer**.
- **Ouers** behoort **meer openhartig** met hul seuns oor seksuele aangeleenthede te praat en **meer dikwels** saam met hul **seuns televisie** te kyk en die programme met hulle te **bespreek**. Die bespreking behoort nie **moraliserend** te wees nie, maar die seuns moet gelei word om te verstaan wat as **behoorlike seksuele gedrag** beskou word.
- **Engelse** ouers en onderwysers by Engelse skole behoort **meer aandag** aan die **Geslagsopvoeding** van die vroeë adolessente te gee, met beklemtoning van die **norme en waardes**.
- **Ouers** behoort **kontrole** uit te oefen oor die **programme en videos** waarna hul vroeë adolessente kyk.

- Uitsaai-organisasies, programorganiseerders, joernaliste en regisseurs behoort ingelig te word oor die waarde van programme waarin **volledige feitelike kennis van seksuele aangeleenthede** op 'n sensitiewe en genormeerde wyse oorgedra word. Die uitsaaityd van sulke programme met sensitiewe inhoud behoort later in die aand te wees om te voorkom dat **jong kinders verwar** word deur volledige kennis waarvoor hulle nie gereed is nie.
- Uitsaai-organisasies behoort programme te ontwerp en uit te saai waarin **positiewe** waardes van seksuele gedrag sterk **beklemtoon** word of waarin **positiewe** (regte) seksuele gedrag **beloon** word en waarin die **gevolge** van **negatiewe** (verkeerde) seksuele gedrag **duidelik** na vore kom. Tonele waarin **geslagsgemeenskap** plaasvind en **uittrekkonele** behoort nie vertoon te word tydens **spitskyktye** van vroeë adolessente nie. Daar moet gewaak word teen die **simboliese vernietiging** (deur **weglatings**) van positiewe waardes.
- Uitsaai-organisasies (veral kabeltelevisie-uitsaaiers, soos **M-Net**) behoort streng **interne sensurering** van alle programme te doen wat hulle aankoop met as norm "**onweloweglike prikkeling**" (vgl 3.4, bl 45). Vroeë adolessente kyk meesal tot **laataand** nog televisie.
- **Ander maatreëls** wat uitsaai-organisasies kan toepas om kinders te beskerm, is (Van Vuuren, 1990:26-27):
  - **Skedulering** (hierbo genoem) waarin films met **eksplisiete seks** vertoon word in "**volwasse**" kyktye (maar soos reeds genoem, kyk vroeë adolessente ook in daardie tye);
  - **waarskuwingstelsel**, waarin die kyker **vooraf gewaarsku** word dat **seksueel sensitiewe** inhoud vertoon gaan word. Ouers het dan meer kontrole;
  - **sny** van **onweloweglike tonele** uit programme, sonder om die **konteks** te verander. Hierdie tegnieke behoort baie **versigtig** toegepas te word, maar het waarde;

- **deurlopende navorsing** om te bepaal wat die **effek** van seksuele inhoude op kykers is, sodat uitsaaimaatreëls **aangepas** kan word;
  - **riglyne vir programvervaardigers en regisseurs** met betrekking tot die invloed van "**televisieseks**" op **vroeë adolessente**. Daar behoort 'n bewustheid te wees dat ouers nie **kontrole** uitoefen oor kykgewoontes nie en dat daar **geen waarborg** is dat daar **geen kinders** is wat in "**volwassekyktyd**" televisie kyk nie.
- **Uitsaai-organisasies** behoort soms 'n televisieprogram of film **krities** op **televisie** te laat bespreek deur 'n span **kundiges**: medici, sielkundiges, opvoedkundiges, ensovoorts. Sodoende sal kykers leer om **krities** te **evalueer**.
  - Kinders behoort van vroeg af in hul lewens reeds geleer te word om die televisie **krities** te benader. Daar behoort byvoorbeeld van kleins af deur ouers verduidelik te word hoe **advertensies** mense **manipuleer** en dat die kind daarteen **weerstand** kan bied. **Eenvoudige morele gesprekke** oor programme, kan die kind se ontwikkeling vroeg reeds moreel-eties sterk.
  - **Mediageletterdheidsprogramme** behoort op skool aangebied te word (taal- of mediaperiode) sodat kinders die televisie as massamedium kan leer **verstaan**: die **tegnieke** wat gebruik word en die **effek** daarvan (emosionele oorspoeling, kognitiewe en normatiewe verwarring). Hierdie **begrip** van die medium kan die kind help om **weerstand** te bied, sodat hy minder **kwesbaar** en **manipuleerbaar** is.
  - **Ouers, onderwysers** en die **breë publiek** behoort aan te **dring** op die soort programme wat die **kwaliteit** van mense lewens **verbeter** en **verhoog** en wat nie hul waardes geweld aandoen nie. **Klagtes** (briewe, fakse) deur **samelewingsdrukgroepe** kan 'n baie effektiewe **monitorsisteen** vorm, aangesien **vooraf beheer** deur die Grondwet (seksie 15: Vryheid van uitdrukking en van die kunste) **beperk** word. Die Uitsaai-klagte-Kommissie van Suid-Afrika, Postbus 47221, Parklands 2121 (Faks: (011) 788-7933), oorweeg skriftelike klagtes oor media-inhoud. Indien gevind

word dat die **welvoeglikheidsperke** oorskry is (volgens **no 7** van die Kommissie se **kode**) word uitsaaiers **berispe** en/of **beboet**.

5.4 AANBEVELINGS VIR VERDERE NAVORSING

Die volgende navorsingsaanbevelings kan gemaak word:

- Daar behoort bepaal te word of daar 'n verskil is tussen **verskillende bevolkingsroepe** in Suid-Afrika se belewing van die invloed van televisie op die geslagsvolwasseworing van vroeë adolessente.
- 'n **Kwalitatiewe** ondersoek behoort met vroeë adolessente gedoen te word om hul siening van seksuele inhoud op televisie **meer indringend** te probeer begryp en om kennis te bekom van tieners se siening van meer **abstrakte** begrippe soos die **verskil tussen seks en liefde** - moeilik bepaalbaar met 'n vraelys.
- Daar behoort vasgestel te word watter **pedagogies verantwoordbare** films oor verskillende aspekte van seksualiteit **beskikbaar** is vir gebruik vir nasionale uitsending. 'n Analise van sulke filminhoud sal gemaak moet word, sodat ongeskikte materiaal **verwerp** kan word en nuwe geskikte materiaal volgens gestelde kriteria **ontwerp** kan word.
- 'n Ondersoek is noodsaaklik om te bepaal wat die **verskil** is tussen die opvoedingstyl van **blanke Afrikaanse** en **Engelse** ouers om die verskille tussen die twee groepe (ouers en tieners) wat in hierdie studie duidelik geword het, te probeer verklaar.
- Effektiewe **ortopedagogiese** programme behoort ontwerp te word vir die **voorkoming** en **remediëring** van verwerde seksuele ontwikkeling as gevolg van die invloed van televisie.

5.5 SLOT

Die mag van televisie word bepaal deur 'n **verskeidenheid veranderlikes** en/of **bydraende faktore** in die lewensomstandighede van respondente in 'n wetenskaplike ondersoek na die invloed van televisie. Daar is in hierdie studie gepoog om deur verskillende stappe te gaan om "**te kan weet**" wat die invloed uit hierdie spesifieke perspektief is. Ten spyte van die **beperkinge** van 'n effek-studie, wil dit voorkom asof die televisie veroorsaak dat geslagsopvoeding van vroeë adolessente **nie toereikend verloop** nie as gevolg van die **affektief-erotiese oorspoeling** tydens baie televisiekykure, in 'n wordingsfase waarin vreemde, onbegryplike seksuele gevoelens juis aan die ontwaak is. Toereikende geslagsopvoeding word verder belemmer deurdat kennis oor seksuele aangeleenthede **selde voldoende feite** oordra sodat **kognitiewe begrip** kan realiseer; terselfdertyd word **morele ontwikkeling** (normatiewe) gerem deur 'n **wanvoorstelling** op televisie van **behoorlike** seksuele gedrag.

Die ortopedagogiese opgawe van geslagsopvoeding vir die opvoeder is nou moeiliker en meer omvattend as voor die koms van televisie, aangesien **groter opvoedingsingrepe** nou vereis word om verwording te voorkom. Daar word gehoop dat hierdie studie 'n bydrae sal kan lewer tot begrip vir die probleem, asook as vir moontlike voorkomende en remediërende optrede.